

*Published by the decision of the Academic Council of
the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan*

*Founder: Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
The collection "Research Papers" was registered by order No. 23 of July 11, 2002
of Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan*

"Research Papers " has been published since 1934. Frequency of publication: 6 issues per year.
*"Research Papers " are included in the list of publications recommended by the decision of
the Higher Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan*

Editor in Chief:

Akif Abbasov – *doctor of pedagogical sciences, professor*

Deputy Editor in Chief:

Humeyir Ahmadov – *doctor of pedagogical sciences, professor*

Executive Secretary:

Ilham Javadov – *doctor of philosophy in pedagogy, associate professor*

Editorial board:

Emin Amrullaev, **Elnur Aliyev**, Ph.D. in chemistry **Rufat Azizov**, Ph.D. in ped., assoc.-prof. **Anvar Abbasov**, dok.of ped. sciences, prof. **Vidadi Khalilov**, dok.of ped. sciences, prof. **Farahim Sadigov**, dok.of ped. sciences, prof. **Farrukh Rustamov**, dok.of ped. sciences, prof. **Hikmet Alizade**, dok.of psychol. sciences, prof. **Ramiz Aliyev**, dok.of ped. sciences, prof. **Mudafie Mahmudov**, dok.of ped. sciences, prof. **Intigam Jabrailov**, dok.of ped.sciences **Pirali Aliyev**, dok.of ped. sciences, prof. **Shahin Tagiyev**, dok.of ped. sciences, prof. **Mubariz Amirov**, dok.of ped.sciences, prof. **Novruz Musaev**, Ph.D. in political sciences **Anar Nagiyev**

Editorial Council:

B.H. Aliyev Corresponding Member of National Academy of Sciences of Azerbaijan, doc. of psychological sciences, prof., Azerbaijan)

A.N. Rahimov (founder of Baku University for Girls, doctor of ped. sciences, prof., Azerbaijan)

N.D. Nikandrov (Academician of the Russian Academy of Education, dok. of ped. sciences, prof., Moscow)

A. K. Kusainov (President of the Kazakhstan Academy of Pedagogical Sciences, doctor of ped. sciences, prof., Alma-Ata)

O.M. Topuzov (Vice-President of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Pedagogy, doctor of ped. sciences, prof., Kiev)

I. Kh. Karimova (Vice-President of Academy of Education of Tajikistan, doctor of ped. sciences, prof., Dushanbe)

B. Briller (Executive director of Higher Education Sector Analysis at Columbia University, Dr. prof., New York)

S.P. Lomov (Head of the department of the Moscow Pedagogical State University, Academician of the Russian Academy of Education, doctor of ped. sciences, prof., Moscow)

A.A. Ahin (professor at Hacettepe University, Turkey)

A.S. Sidenko (Leading researcher of the Academy of Social Management, doctor of ped. sciences, prof., Moscow)

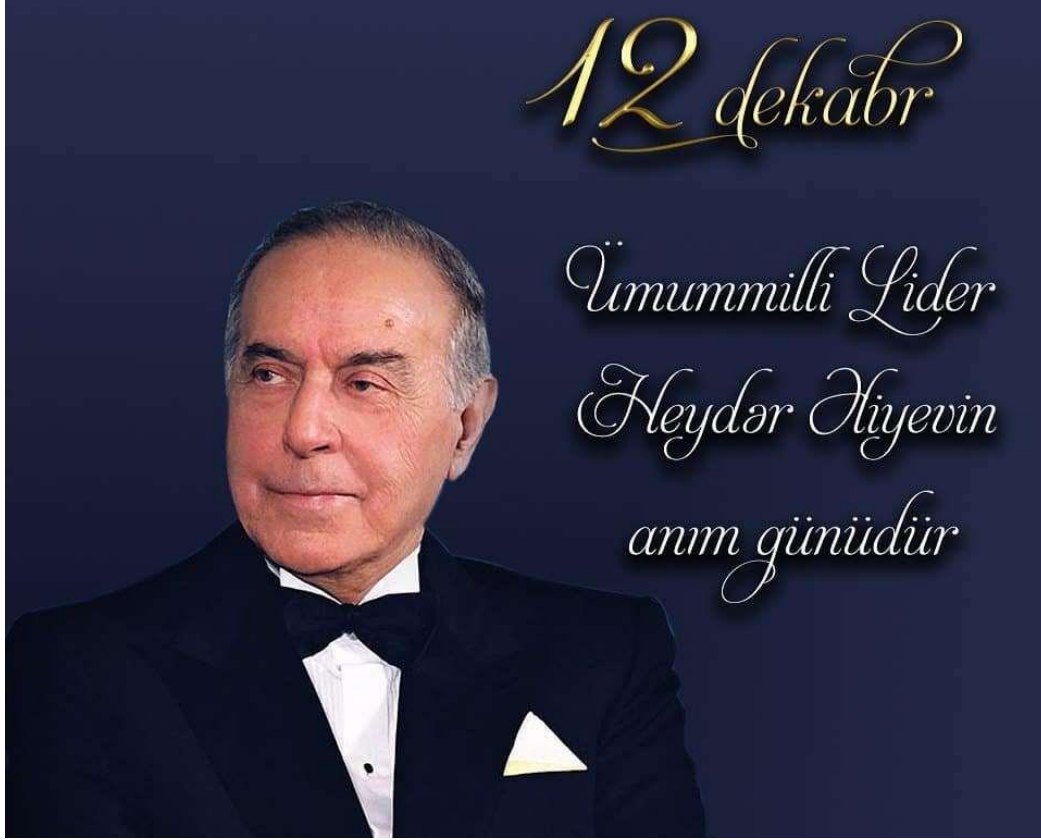
N.V. Naumova (Head of the department of the Samara Humanitarian Academy, doctor of philosophy in psychology, Samara)

Tran Mai Uoc (Senior lecturer, Banking University, PhD, associate professor, Vietnam)

Editorial staff:

Irada Amiraliyeva, Lala Mammadly, Dinara Asadova, Gunel Guluzade, Shukur Aslanov

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV – 100
ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ЛИДЕР ГЕЙДАР АЛИЕВ – 100
NATIONAL LEADER HEYDAR ALIYEV – 100

BAŞ REDAKTORDAN
ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА
FROM THE EDITOR IN CHIEF

UOT 371

Akif Nurağa oğlu Abbasov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun elmi katibi,
pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim
Orcid <https://orcid.org/0000-0002-9210-7141>*

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN
TARİXİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİMİZƏ VERDİYİ DƏYƏR

Акиф Нурага оглы Аббасов

*ученый секретарь Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор наук по педагогике, профессор, заслуженный учитель*

ЗНАЧЕНИЕ, ПРИДАВАЕМОЕ ГЕЙДАРОМ АЛИЕВЫМ
ИСТОРИЧЕСКИМ ЛИЧНОСТЯМ АЗЕРБАЙДЖАНА

Akif Nuragha Abbasov
scientific secretary of the Institute of Education
of the Republic of Azerbaijan, doctor of sciences in pedagogy,
professor, Honored teacher

THE VALUE GIVEN BY HEYDAR ALIYEV TO THE HISTORICAL PERSONALITIES OF AZERBAIJAN

Xülasə. Ümummilli Lider Heydər Əliyev müasir Azərbaycanın memarı, görkəmli dövlət xadimi, uzaqgörən siyasətçi diplomatdır. Ulu Öndər böyük tarixi şəxsiyyət olmaqla yanaşı tarixi şəxsiyyətlərimizə də yüksək dəyər vermişdir. Məqalədə Ümummilli Liderin Azərbaycanın tarixi şəxsiyyətləri barədə fikirləri ilə tanış olmaq mümkündür.

Açar sözlər: *şəxsiyyət, tarixi şəxsiyyətlər, dəyər, verilən dəyər, nümunə*

Резюме. Общенациональный Лидер Гейдар Алиев – архитектор современного Азербайджана, выдающийся государственный деятель, дальновидный политик и дипломат. Наряду с тем, что Великий Лидер был видным историческим деятелем, он также высоко ценил наших исторических личностей. В статье можно ознакомиться с мнением Общенационального Лидера об исторических личностях Азербайджана.

Ключевые слова: *личность, исторические личности, ценность, данная ценность, образец*

Summary. National leader Heydar Aliyev is the architect of modern Azerbaijan, an outstanding statesman, a visionary politician and diplomat. Besides being a great historical figure, the Great Leader also held our historical figures in high esteem. In the article you can get acquainted with the opinion of the National Leader about the historical figures of Azerbaijan.

Key words: *identity, historical figures, value, given value, example*

Ümummilli Lider Heydər Əliyev müasir Azərbaycanın memarı, görkəmli dövlət xadimi, uzaqgörən siyasətçi diplomatdır. Ulu Öndər böyük tarixi şəxsiyyət olmaqla yanaşı tarixi şəxsiyyətlərimizə də yüksək dəyər vermişdir.

Nəriman Nərimanov məşhur yazıçı və həkim olmaqla yanaşı görkəmli ictimai-siyasi xadim idi. O, Azərbaycan SSR-in birinci Xalq Xarici İşlər komissarı, Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin birinci sədri, respublika İnqilab Komitəsinin birinci sədri, Zaqafqaziya Sosialist Federativ Sovet Respublikası İttifaq Sovetinin birinci sədri, SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Rəyasət Heyətinin ZSFSR-dən birinci sədri idi.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli qərarı ilə Nəriman Nərimanov ölkəmizdə əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin siyahısına daxil edilmişdir (1).

Nəriman Nərimanovun ictimai, siyasi, dövlətçilik fəaliyyətində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə əsas yerlərdən biri idi.

“N. Nərimanov sovet Rusiyasının iddialarına qarşı barışmaz siyasi xətt yeridərək, xalqının hüquqlarını və maraqlarını, respublikanın

müstəqilliyini qorumağa çalışmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məsələlərdə N. Nərimanovla mərkəz arasında çox vaxt ciddi fikir ayrılıqları yaranmışdır. Problemlərin əksəriyyətinin müsbət həll olunması N. Nərimanovun şəxsi nüfuzu və əzmkarlığı sayəsində mümkün olmuşdur” (2).

Məlum olduğu kimi, Nərimanov həmişə Azərbaycan xalqının mənafeyindən çıxış edir, torpaqlarımızın parçalanmasına qarşı çıxırdı. Bu, ona baha başa gəlir, onu dörd tərəfdən sıxışdırırdılar. Bu işdə özümüzünkülərin də əli vardı. Diqqət yetirək. Nərimanovun öz sözləridir: “İndi yol. Serqoya (*Serqo Orconikidzeyə – A.A.*) özünün gürcü və azərbaycanlı düşmənləri ilə mübarizə aparmaq üçün qüvvələr lazımdır, buna görə də o, M.D. Hüseynovu Zaqafqaziya XKS sədrinin müavini vəzifəsinə, ikincisini – Ruhulla Axundovu isə (19-cu ildən keçmiş eseri) Zaqafqaziya vilayət komitəsi üzvlüyünə irəli sürməyi yalnız ona görə lazım bildi ki, bu tiplər mənə qarşı fəaliyyət göstərirdilər” (3, s.18)

N. Nərimanov “Ucqarlarımızda inqilabımızın tarixinə dair” əsərində A. Mikoyanın ona qarşı necə mübarizə apardığından söz açırdı. Mikoyanın sözləri: “Biz Nərimanovu İnqilab

Komitəsinin sədri seçərik və onu elə mühasirəyə alarıq ki, o çox da öz nüfuzundan istifadə edə bilməsin...” Mikoyan Bakı Komitəsinin şəxsinə də müxalifət yaradır ki, mənim fəaliyyətim millətçi təmayül olmasın” (3, s.20).

Nərimanov Azərbaycan xalqının böyük oğlu idi. Düşmənlərimizə qarşı, torpaqlarımızın pay-bölgüş edilməsinə qarşı mübarizə aparırdı. Bu yolda həyatını da qurban verdi. Serqo Orconikidze tərəfindən zəhərləndi.

Sovetlər dövründə ona millətçi damğası vurulduğundan bir müddət həтта unuduldu. Sonralar, xüsusən Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə xatirəsi əziz tutulmağa başladı. Əsil həqiqətdə Nərimanov millətçi yox, millətini sevən şəxs idi. Hər bir insan ilk növbədə Vətəninə, millətini sevməli, bundan sonra beynəlmillətçi olmalıdır.

Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə Bakının görməli yerlərinin birində Nəriman Nərimanovun heykəli ucaldıldı (Heykəlin təntənəli açılışı 1972-ci il iyunun 6-da olmuşdur. Heykəltəraş C. Qaryağdı, arxitektorlar T. Abdullayev, Qədimov idi).

Ötən əsrin 90-cı illərində ölkəmiz ikinci dəfə müstəqilliyinə qovuşdu. Bu çox böyük tarixi hadisə və zəfər idi. Lakin müstəqillik illərində də keçmiş bolşeviklərə, o cümlədən Nərimanova şər atanlar tapılırdı. Onları nəzərdə tutan Ümummilli Lider Heydər Əliyev respublika Elmlər Akademiyasında ziyalılarla görüşündə (21 sentyabr 1993-cü il) deyirdi: “Bizdən ötrü Mirzə Fətəli Axundov da, Əhməd bəy Ağayev də, Məmmədəmin Rəsulzadə də böyük şəxsiyyətlərdir, Nəriman Nərimanov da. Ancaq son zamanlar Nəriman Nərimanovdan başlayaraq Azərbaycanda bütün siyasi xadimlərin Azərbaycana düşmən olmaları barədə deyilən fikirlərlə heç cür razılaşmaq olmaz. Bunu deyən adamların Nəriman Nərimanov səviyyəsinə qalxmaları üçün bəlkə də on illərlə siyasi fəaliyyət göstərmələri lazımdır. Nəriman Nərimanov öz dövrünün, yaşadığı mühitin çərçivəsində böyümüş görkəmli [4, s.158-159] simadır, böyük siyasi xadimdir. Amma onu da bilin ki, Nəriman Nərimanov müstəqil demokratik dövlətin xadimlərinin hamısını qoruyub saxlayan adamlardan olmuşdur. Məmmədəmin Rəsulzadəni də o qoruyub saxlamışdı. Məşhur generallar Mehmandarovu və Şıxlinskini həbs etmək istəyirdilər. O zaman Nərimanov Leninə məktub yazaraq bildirmişdir

ki, əvvəllər çar ordusunda, sonra isə müstəqil dövlətin ordusunda xidmət etmiş bu adamlar dəyərli şəxsiyyətlərdir və onlardan istifadə etmək lazımdır. Bütün bunlarla mən öz fikrimi açıq demək istəyirəm: tarixi təhrif etmək olmaz. Tarixi təhrif edənlər xalqa xəyanət edir, onu çaşdırırlar. Buna son qoymaq lazımdır. Gələcəkdə buna yol vermək olmaz. Biz Bakıda Nəriman Nərimanovun ev-muzeyini yaratmışıq” (4, s.158-159)

Ulu Öndər Üzeyir Hacıbəyliyi də böyük məhəbbətlə yad edirdi. Bu xüsusda deyirdi: “Tariximizdə olan şəxsiyyətlərin hamısı bizim üçün qiymətlidir. Onların heç birinə toxunmaq olmaz. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovu götürək. O, əsrin əvvəlində Azərbaycanda klassik musiqinin yaradıcısı, opera sənətinin banisidir, Müsavat Partiyasının üzvü, Azərbaycan Demokratik Respublikası himninin müəllifi olmuşdur. Sonrakı dövrdə “Koroğlu” operası və başqa əsərlər yaradaraq sovet dövründə Azərbaycanın mədəniyyətini zənginləşdirmiş bir adamdır. İndi gərək Üzeyir Hacıbəyovu iki yerə bölək? Müsavat dövründəki və sovet quruluşundakı fəaliyyətinə bölək? Ola bilməz axı! Üzeyir Hacıbəyov həddən artıq dəyərli şəxsiyyətdir” (4, s.158).

Ulu Öndər Nizami Gəncəvinin və Məhəmməd Füzulinin şəxsiyyətinə və əsərlərinə də böyük dəyər verirdi. Respublika Elmlər Akademiyasında ziyalılarla görüşü zamanı (21 sentyabr 1993-cü il) göstərirdi ki, “bizim mədəniyyətimiz, elmimiz çox zəngindir. Biz Nizamidən, Füzulidən danışarkən onları təkcə şair kimi deyil, böyük filosoflar kimi, dünyaya, dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermiş mütəfəkkirlər kimi tanıtmalıyıq” (4, s.158).

Ümummilli Liderimiz Sovetlər dövründə marksizm-leninizm ideologiyasının güclü olduğunu, idarəetmədə, fəaliyyətdə həmin ideologiyanın rəhbər rolunu vurğulayaraq deyirdi: “Hər bir sistemin ideologiyası olmalıdır. Məsələn, o zaman tarixçilər bir şəxsin fəlsəfi görüşlərini araşdırarkən, bir əsər yazarkən çalışırdılar ki, bunu marksizm-leninizm ideologiyasına (4, s.158) uyğunlaşdırsınlar. Çalışdırlar bir sənəd tapsınlar ki, guya Nizami Gəncəvi də marksist-leninçi olmaq istəyirmiş. Axı bu belə deyildir. Düzdür, məsələn, əgər axtarıb tapsaydılar və layiqincə göstərə bilsəydilər ki, dünyanın böyük filosofu Höte özünün bəzi fəlsəfi müddəalarını Nizami Gəncəvinin fəlsəfi fikirləri əsasında izah

etmişdir – bu işə tarixi həqiqətdir – əgər bunu sübut etsəydilər, əlbəttə ki, obyektivlik olardı. Ancaq bu, bizim tarixçiləri o qədər də maraqlandırmırdı. Bu da onların günahı deyildir, mən heç kimi təqsirləndirmək istəmirəm. Bu, o zamankı quruluşumuzun, dövrün ümumi bələləri idi (4, s.102-103); “Nizami Gəncəvinin əsərləri tək cə ədəbi cəhətdən deyil, fəlsəfi baxımdan da əvəzsizdir (4, 157).

Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyindən danırkən aşağıdakıları diqqətə çatdırırdı: Gələn il Füzulinin 500 illiyi tamam olacaq. Biz bu yubileyə yaxşı hazırlaşmalıyıq. Biz Füzulini tək cə “Leyli və Məcnun” poemasının müəllifi kimi yox, dünya miqyaslı filosof kimi, böyük alim kimi dünyaya tanıtmalıyıq. Tək cə ədəbiyyatçılar və yaxud Yazıçılar Birliyi deyil, bütün elm xadimlərimiz bu sahədə işləməlidirlər” (4, s.157).

Ulu Öndərin İmaməddin Nəsimi şəxsiyyəti və heyrətamiz əsərləri barədə də qiymətli fikirləri vardır. Heydər Əliyev tariximiz çox zəngin olduğunu söyləməklə yanaşı həm də bu zənginliklər barədə vətəndaşlarımıza məlumatların çatdırılmasını məqsəduyğun sayırdı. Nəsimi ilə bağlı aşağıdakı fikirləri önəmlidir: “Nəsiminin 600 illik yubileyini qeyd etdiyimiz zaman bu, dünyada nə qədər əks-səda doğurdu, Azərbaycanı nə qədər tanıtdı! Nəhayət, 600 ildən sonra biz Nəsiminin Hələb şəhərindəki məzarını tapdıq. İndi onun məzarı oraya gedən adamlar üçün bir ziyarətəgahdır. Məhz Azərbaycan xalqına mənsub olan Nəsimi kimi nadir bir şəxsiyyəti dünya ictimaiyyətinə, elminə, dünya mədəniyyətinə tanımaq, şübhəsiz ki, xalqımızın hörmətini qaldırmaq deməkdir. Nəsimi də yalnız şair deyil, həm də alim, filosofdur” (4, s.157-158).

Ulu Öndər eyni zamanda Bəhmənyar, Nəsirəddin Tusi, Mirzə Fətəli Axundov, Abbasqulu ağa Bakıxanov, Abbas Mirzə Şərifzadə, Ülvi Rəcəb, Əlağa Vahidin xidmətlərindən də söz açmış, onların yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdir. Diqqət yetirək: “Mən tək cə şairlər [4, 157-158] haqqında danışmaq istəmirəm. Eyni zamanda böyük alimlərimiz – Bəhmənyar, Nəsirəddin Tusi və başqalarını qeyd etmək istəyirəm. Müstəqil dövlət olmaq üçün xalqın gərəkdir mentalitet səviyyəsi olsun. Xalqın mentalitetini qaldırmaq işə bir-iki günün işi deyil. Bir çox nə-

sillərin işidir, bununla məşğul olmaq lazımdır. Xalqımızın böyük şəxsiyyətlərinin həm yaradıcılığını, həm də Azərbaycan xalqı qarşısındakı xidmətlərini daim tədqiq etmək, şübhəsiz ki, mühüm vəzifələrdən biridir. Məsələn, Mirzə Fətəli Axundov kimi şəxsiyyətlərin. Gələn il Abbasqulu ağa Bakıxanovun 200 illiyi, bu il Abbas Mirzə Şərifzadənin 100 illiyi, Ülvi Rəcəbin 90 illiyi, Əlağa Vahidin 100 illiyi tamam olur. Bunlar Azərbaycanın böyük şəxsiyyətləridir. Mən böyük şəxsiyyətlərimizin hamısını yada salmaq fikrində deyiləm. Yalnız bəzilərinin adlarını çəkərək öz fikirlərimi ifadə etmək istəyirəm” (4, s.157).

Ulu Öndərin Cəfər Cabbarlı və Hüseyn Cavid haqqında söylədikləri də diqqətə layiqdir. Heydər Əliyev Cəfər Cabbarlıyı Azərbaycan mədəniyyətinə böyük töhfə vermiş bir şəxs kimi səciyyələndirərək, deyirdi: “Cəfər Cabbarlı sovet dövründə ən böyük əsərlər yazmış adamdır. Bizim nəslin əksəriyyəti onun əsərləri ilə tərbiyə olunmuşdur”. “İndi Hüseyn Cavidin əsərləri xalqa hava-su kimi lazımdır. Tək cə ədəbi baxımdan deyil, həm də fəlsəfi, elmi baxımdan lazımdır. Hüseyn Cavid Şərqi Şekspiri adlandırdılar. Ancaq onu, bəlkə də, Höte ilə müqayisə etmək düzgün olardı. Əsərlərindəki fəlsəfi fikirlərinə görə, ola bilsin, Cavid Şekspirdən də yüksək səviyyəyə qalxmış bir adamdır. Hüseyn Cavidin “İblis” əsəri heç də Hötenin “Faust”undan geri qalmır” (4, s.160).

Ulu Öndər yuxarıdakı fikirlər irəli sürdükdən sonra aşağıdakı qənaətə gəlir:

“Azərbaycan Respublikasının həm elmi, həm də mədəni potensialı böyükdür. Keçmişdə yaşayıb-yaratmış alimlərimiz, yazıçılarımız, şairlərimiz, bəstəkarlarımız böyük irs qoyub getmişdir. İndiki nəslin borcudur ki, bunların əsasında elmimizi, mədəniyyətimizi inkişaf etdirdirsin”.

Problemin aktuallığı. Heydər Əliyevin tarixi şəxsiyyətlərə verdiyi dəyərlə tanışlıq aktuallıqdan xəbər verir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə Heydər Əliyevin tarixi şəxsiyyətlərə verdiyi dəyər diqqət mərkəzinə gəlir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. “Əsərlərin dövlət varidatı elan edilməsi Qaydaları”nın və “Əsərləri dövlət varidatı elan edilən müəlliflərin və dövlət varidatı elan edilən filmlərin Siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” [Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli Qərarı (az.). nk.gov.az. 2019-05-11. 2020-11-24 tarixində arxivləşdirilib. İstifadə tarixi: 2019-05-13.
2. Nəriman Nərimanov. https://az.wikipedia.org/wiki/N%C9%99riman_N%C9%99rimanov
3. Nərimanov, N. Ucqarlarımızda inqilabımızın tarixinə dair: İ.V. Stalinə məktub. https://ebooks.az/book_t0C8BLAm.html
4. Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasında ziyalılarla görüşdə çıxışı. 21 sentyabr 1993-cü il. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1-ci cild. – B.; Azərneşr, 1997. 608 s.

E-mail: prof.akif@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. H.Ə. Əlizadə,*
ped.elm.dok., prof. H.H. Əhmədov

Redaksiyaya daxil olub: 06.11.2023